

nös. De Caledonia című munkája a' tudományosság' forrása. Mitford képviselője az angol aristocratiának, és az új ideáknak. A' spartai és athenei görög társaságok' idealis szépségéről közönségesen bevett véleményeket nagy tüzeskedéssel támadja meg. Őutána csak emlékezetességek' írói', vagy alsóbb rendű szerzők léptek fel. Most többé nem a' literatura, hanem főleg a' politica uralkodik Angliában. Minden a' pártok' nagy és erőszakos mozgásának, a' népségi szenvedélyeknek, és philosophiai ideáknak, az intézetekkel és régi szokásokkal küzködőknek, van alája vetve.

Maltens Bibl. d. neuesten Weltkde. 1834. V. VII.

CZUCZOR GERGELY,

prof., m. tud. társ. I. tag.

AZ EUROPAI ÉJSZAK, ERKÖLCSI ÉS TÁRSASÁGI VISZONYAIVAL.

Az általános súlyegyennek ama' nagy törvénye, melly szerint éjszak' és dél' népei egymásnak sorban világot és fölvilágosodást küldenek, korunkban sincs még erőn kívül. Az éjszak-földszarki tartományok, mellyek a' polgárisodásban mindenkor legifjabbak valának, arra rendeltetvéknek látszanak, hogy e' polgárisodást magok tökéletesítsék, annál nagyobb bel erőre 's hatalomra emeljék; a' sugártömeget, mellytől megvilágítottak, öregbítsék, 's utóbb az állapotba maradt délnek, azon bölcsőnek, mellyben a' mozgás képződött, a' nélkül, hogy maga rendkívüli tökélyre jutott volna, visszaküldjék.

Ugy tetszik: e' tünemény némileg szükséggé vált. Mindenütt tapasztalható. Nagyobb kisebb mértékben ó, és új történetekben uralkodik. Az első szikra Indiából, talán Chinából pattant ki, keresztül hasította Assyriát, Phoeniciát, Judaeát, Perzsiát 's Kis-Ázsia' partjai' hosz-

szában haladva, Görögországot találta, onnan éjszak felé sietett 's egész Ausoniáig jutott.

Meg kell jegyezni, hogy ez általa érintett utóbbi tájaknak, mellyek már más nemzetek által kimivelt polgárisodást 's tetemesen öregbült és már elébb mivésztségeket és tudományokat derítő világot nyertek, a' csinosbulást terjesztő első országok fölött nevezetes el sóséggel kellett birniok. Igy hat a' világosság délről éjszakra, mindig szélesebb utat törve, a' nélkül, hogy egyetlen sugárt elvesztene. Sőt inkább szüntelen szaporodik és gyarapul, mivel az emberi szellem' tökéletesbülését adó gyanánt mindenütt fölszedi.

Ujabb időkre nézve is áll ez észrevétel. A' görögök által polgárisított Roma és Byzantz, Gallián, Britannián, Germanián 's egész a' kimmeri *) setétséggel borított éjszaki szigetekig terjeszték miveltségeket.

Egyesekben maga a' polgárisodásnak földirói története is alá van vetve a' legfőbb törvénynek. Spanyolország' fénye az arabok alatt 's a' provençaloké a' közép korban adák az első ébresztő jelt mind ahhoz, mi az europai életben költői 's csillámló volt.

Belgium, Közép-Gallia vadságban valának ez országok mellett. Anglia még sokkal nagyobb mértékben. Évek és századok folytak el. Éjszak és dél szerepet cseréltek. Amaz ennek tanítmányit olly jól használta, hogy most mindenben fölül mulja. Éjszaké most a' kézmivesi munkásság, legelmésebb, legrendkívülibb kifejléseivel. Még a' mivésztségeket is hatalma alá kerítette, 's azokat több tudománnyal és cselekvő erővel ápolja mint dél, ha bár ennél lelkesültségben 's kecsben hátrább áll is. A' hangászság Németország' tulajdona, 's a' szobrászság Dánia' Thorwaldsenében, a' mivelt Europa' szélén, találta fel korunk' leghíresebb mivészét. Scandinavia és Finnland már csupa geographiai helyzetök, éghajlatjok' szigorúsága 's illy

*) Homer Odys. II.

fagyos égöv alatt durva természetöknél fogva is meg-
hághatlanokpak tetsző gátakat gördítének a' polgáriso-
dás elébe. Mind a' mellett Svédország, Dánia, Irland
és Norvégia messzebb haladtak a' polgárisodásban, mint
Spanyol- és Olaszország' némelly kerületei. Gyarpul-
nak ezek teljesen értelemszerű kormányok alatt, mely-
lyeknek hozzájuk tartozóik' valódi java szivökön fek-
szik. Bennök az értelmi erők kiterjedtebbek, áthatób-
bak, hatalmasabbak; a' közönséges néperkölc szigo-
rúbb, csöndesebb, boldogítóbb.

Azon gyümölcsök, mellyeket a' polgárisodás az
éjszaki tartományokban, éghajlat' szigorúsága, erköl-
csök' régi vad durvasága, 's jéggel borított tengerek'
zord látványa' daczára is termett, több mint egy te-
kintetben sokkal becsesebbek a' szelídebb égöv alatt
termetteknel. A' népek' lázongó mozgásiban e' nemze-
tek csak lassan, meggondolva, de szilárd és komoly
léptekkel jártak. Elkerülték királyi székeik' fölforgatá-
sát 's a' birodalmak' földarabolását. Több új utazó lá-
togatta e' tájakat. Ezekből akarunk kölcsönözni néhány
legnevezetesebb képet, néhány legérdekesebb történe-
tet, melly minden valódi miveltségüek' figyelmét nagy
mértékben megérdemli.

Minden éjszaki nemzetek közt legfigyelemre méltóbb
's talán legkevésbé előhaladt az *Orosz*, mellynél
udvariság' 's úgy nevezett illedelem' takarója alatt,
még vad erkölcsök 's képzetek' tömege rejtezik. St. Si-
mon herczeg azt mondá Nagy Péterről:

„Magas, jól nőtt ember, tele csínnal és méltó-
sággal, igen jól beszél 's igen módos. De mind e' mel-
lett az orosz belőle mindenkor kiismerszik.“

St. Simon' állítása némileg az orosz nemzetre al-
kalmazható. Éjszaki erkölcein félre ismerhetlenül va-
lami napkeleti szín látszik, midőn moszka szokásaira
I. Péter' zsarnok kezei az europai polgárisodásnak né-
mi mázát veték.

Az éjszaki character nincs e' nép' erkölceiben éle-
sen kijelelve. Simulékonyosság és rabi engedékenység ural-

kodók benne, mindent újra teremtő, mindent utánazó ügyesség és idegen nemzetiség' eltulajdonításának könnyüségé mellett. Ez utánzó tulajdonság tüntet ki minden szláv fajt.

Oroszországban az európai polgárisodás' utánzása néha igen különös. Olly észfogatok' keveréke ez, melly csak igen messze haladt társalkodásból 's szemlátomást régi vadságra mutató látványból eredhet. Moszkovában, mint egy legujabb utazó mondja, némi Palais-Royal is van, 's azt így írja le:

„A' Kremlin' szent kapuja egy térre vezet, melly szép piacznak nevezetik. Egyik oldalán vásár van, hol ékesárúk, órák, élelemszerek, ruhák, fejérműk stb csaknem mint Párizsban a' Palais-Royalban árultatnak. Igen drága portékák rosz bódékban vannak fölállítva, mellyeknek idomtalansága szembeszökő ellenkezést képez a' bennök találtató tárgyak' árával és fényével. Eddig megy a' polgárisodás. Ellenben ez arany - 's ezüsttől csillámló sátorok' ajtai előtt szegény öltözetű, piszkos, hosszú szakállú embereket látunk ülni, kik az idegent untató udvarisággal halmozzák, előtte mélyen bókolnak, kezénél, könyökénél, vagy felöltője' szárnyánál megragadják, 's addig ránczigálják, míg vagy valamit veszen tőlök, vagy a' vásártól boszongodva távozik.“

„Mind ez irtóztató piszkos szakállak, mind e' földön hurczolt kellemtelen szagu ruhák, 's e' megdöbentő hevességgel és állhatatossággal rám tolt fecsegés leirhatlan módon elfárasztottak. Minden erőmet össze kelle szednem, hogy a' közibe szorító csoporttól, melly egy ruhaáros' boltja előtt összetolult, megszabaduljak. Ekkor egy korcsma előtt menék el, mellyben *quass* nevü gabonapálinkát mértek. Itt három igen különösen felczifrázott ifjat pillanték meg. Violaszinü öltönyt, széles sárga övet és csizmába húzott bő kék nadrágot viseltek. Ehhez hátközépig érő tömött szőke haj párosult, melly minden mozdulatokra ide 's tova röppent. Minden bókolatnál (pedig minden perczen leg-

alább hármat csaptak) annyira lehajták fejöket, hogy egész serényök előre fordult 's képöket elfedte, ekkor saját ügyességgel, 's kézemelés nélkül, az egész sár-ga-hajözönt ismét hátukon áraszták el.“

Az egész orosz birodalom' csaknem minden vidé-kire ugyan azon egy észrevételt alkalmazhatni: minde-nütt egy szabad polgárisodás' fátyola lebeg a' régi vad-ság fölött. Igaz, hogy e' vadság, nagy simaság és kül-ső udvariság alatt, lehetőleg el van rejtve. Más, szin-re kevésbbé fényes tájak talán több valódi előmenet-telt tettek a' társalkodásban, mint Oroszország roppant sivatag tartományival 's néhány polgárisodott közép-pontjaival.

Svédország például, épen most örvend olly jólét-nek, millyet durva és komor természetétől nem le-hete várni. Földje, melly merő roppant gránit-tuskók-ból 's ezek közt elterülő nagy tavakból áll, épen nem látszék illy sikerre alkalmasnak. Mind a' mellett is e' szomorú 's a' többi Europa előtt csaknem feledékenységb-e ment ország, egyik a' legboldogabbak közül, mellye-ket ismerünk, 's bel gazdagságára nézve földrészünk' legszebb, legtermékenyebb tájait sokkal fölülhaladja.

A' dolgok' e' bámulandó mivoltának oka inkább erkölcsi állapotjában, mint kereskedésében 's műszor-galmában fekszik. Lakosai' általános rendtartásának, egyszerűségének 's csendességének tulajdonítandó azon boldogság és éldelet, mellyet legujabb utazók Svéd-országban találtak. A' kézművek' és gyárak' készitmé-nyei nem tetemesek, 's a' kereskedés' mozgása alkal-masint gyenge. De az erkölcsi rugótoll még nem pat-tant szét. Itt még hitet, bizodalmat, vendégszeretést találhatni. A' nép mivelődött, a' nélkül, hogy elrom-lott volna. Nem engedi magát elámítatni az ál és ha-zug szabadságnak ama' telhetlen vágya és szomja, a' dics- és dúlvágyanak ama' szüksége 's amaz eszelős theoriák által, mellyek más legtöbb népeknek lehetetlen éldeleteket ígérnek, 's jelen állapotjokat előttök tür-hetlenné teszik.

Semmi nincs meglepőbb és kellemesebb az utazónak, mint Svédországban az alsóbb rendeknek megelőző udvarisága; még is legkevésbé sem gyöngíti ez udvariság sem a 'character' cselekvő erejét, sem az elhatározás' szilárdságát, sem az erkölcsi függetlenséget. Midőn az éjszaki égalj' tavasza megnyílik, mikor az éjszaki igen finom 's gyöngéd violaszin pázsit Svédország' halmait 's téreit újra beborítja, a' lágy homokkal hintett utakon számos szőke haju 's piros arczu apró gyermeköczéket lát az utazó előfutni, kik mosolygva nyitják meg előtte a' rostélyajtót, 's a' kis ajándékot, melylyet ilyenkor rendezen kapnak, olly örömmel, olly megelégteltséggel fogadják el, melly háladatosságuk' szelid szavait még lágyabbakká 's behatóbbakká teszi.

Hasonlítsuk össze e' szeretetre méltó alakokat azon idomtalan, sovány, szemtelen 's már minden gonoszban jártas gyermekekkel, kik nyugoti Europa' nagy városinak utczáin hemzsegnek. Homlokaikon öröklött elfajultság' bélyegét szemlélhetjük. A' nyomorúak már vének, a' nélkül, hogy a' gyermekkor' örömeit éldelték volna. Lehet őket látni a' törvényszék előtt, a' néplázongásoknál, mellyeknek gyakran fő elemeit teszik. Láthatók mindenütt, hol erőszak, rablás, düh és fajtalanság lábra kap, csak ott nem, hova koruk és állapotjoknál fogva tartoznának.

Az erkölcsök, mellyek Svédországban mezeiek maradtak, a' polgárisodás által csak finomultak 's illyképen fölöttébb kellemesek lettek. A' költő ugy szólván valósultaknak találja bennök a' pásztori meséket. A' fogadóknak 's a' középrend' és alsó osztály' minden lakában jó illatu fákból készítetik a' ház' padolata 's talpdeszkázata. Ez utóbbi virágokkal 's fenyőágakkal hintetik be, és e' Sagaktól megszentelt szokás még városokban sem alutt el.

A' jól épített 's kívül csaknem mindig festett házak, mellyeknek belseje rendkívüli gondossággal takarítatik, igen kellemes látványt szereznek az utazónak.

Igaz, hogy nem ritkák a' tűzveszélyek mellyek az érintett kényelmet elég drágán vásároltatják meg.

Belül ritkán találni szembetűnő fényüzést, de elevenséget, mellyet majdnem kaczérságnak nevezhetni. Különös szokásnál fogva, mellynek indító oka ismeretlen, Svédországban a' nyoszolyák rendkívül keskenyek. Többnyire alig olly szélesek, mint egy pamlag, valóságos koporsók, mellyekben csak nehezen fordulhatni meg, 's mellyekben azon egy helyen kell az embernek kinyújtózva maradni, hova befészkelte magát, hogy alhassék.

Svédországban igen sok a' szembeszökő ellenkezés. A' föld' minden hullámformáin épített országutak szinte olly gonddal takarítatnak, mint angolkertekben a' sétaútak, 's ezek kanyarodatikban, olly tájképeket mutatnak, mellyek szüntelen legnagyobb változatossággal ujúlnak meg. Meglepésekben nincs fogyatkozás. Itt függő szirttömegeket pillantunk meg, mellyek a' tájt Salvator Rosa' teremtményihez hasonlóvá teszik. Tovább egy völgy nyílik meg, mellyen keresztül a' szem távolban egy bársonynemű pázsittal borított térre bukkan. Amott egy zöld levelekből és sűrűen egymásba nőtt gallyakból alakult bolt alá érünk, 's mint egy bájos éjbe merülve gördülünk alatta. Most hegyre mászunk, mellynek homokfedte lejtője bennünket déli Európába varázsol; talán ismét egy sötét, szomorú völgybe ér az ember, mellynek legmélyebb fenekén egy egészen éjszaki növény-élettől környezett 's az éjszaki nap' ezüstszinü fényétől világított smaragd tó csillámlik. Így e' vidékeknek is, mellyeket a' természettől árván hagyottaknak vélnénk, meg van szépségök, fényök, sajátágos kecsök.

Gyakran fölöttébb csinos apró házikók egymásra vannak tornyozva, mint a' lépek a' méhkasban. Veres vagy zöldszinü kerítés fogja körül e' csoportozatot vagy szigeteket, mellyeknek szőlőgerezd' szemeiként egymás mellé sorozott fekvése és építményei az utazóra szokatlan, de éppen nem kellemetlen behatást tesznek.

Svédország' némelly részeiben veresre festik a' házakat, másutt meredek sziklák' csúcsait választják talapjaiknak. Ha e' kunyhókba lép az ember, bennök mindenkor nagy tisztaságot, de fényüzésnek nyomát sem találja. Lakói, egy hosszú fejr hajú és tiszteltes arczu öreg, ki pipáját, mellyből jó illatu felleg gomolyog, csendesesen szívja, 's furcsa apró gyerkőczék, kiknél barátságosabbakat 's szeretetre méltóbbakat sehol nem találni, 's kik a' belépőnek kezét legott megfogják 's szívesen csókolják: ezek az első tárgyak, mellyeket az idegen megpillant.

Ez éjszaki népek' megkülönböztető bélyegeinek egyike: erkölceiknek 's szokásaiknak tökéletes csendessége. Ha vasárnap van, tele az országút férfiakkal, kik mind bő kék öltönyt, szép fejr nemüt viselnek, 's szemérmes nőikkel templomba ballagnak. Hebehurgyaság, gondolatlanság sem egyik' sem másik' viseletében nem látszik. Sőt ugy tetszik, hogy természetes komolyságoktól némi méltóságot és módosságot nyernek. Mert semminek nincs nagyobb hasonlatossága jó módossághoz, mint csendes, komoly, illedelmes külösek.

Korcsmákban szinte e' rend és csendesség uralkodik. Gyakran kétszáz mezei lakos is van együtt egy teremben, a' nélkül, hogy a' mellette elmenők jelenlétüket csak gyaníthatnák, mert ezt legkisebb lárma sem árulja el. Ha történetből megittasodnak, ez is hasonló innepélyességgel esik. Ivásbeli bámulandó mesterségek mellett, olly bölcs, senatori, egész méltósággal fognak a' feladathoz, mint ha hazájok' boldogságáról tanácskoznának. Lehet őket látni, mint állanak, kezökben seres karcsót tartva, magokat egy komoly, szigoru megrészegülésnek neki eresztve, melly inkább munkához, mint mulatsághoz hasonlít. Mivel nem örömet vesztek el a' súlyegyent 's főleg az eszenlétnek azon kül színét, melly nélkül méltóságot nem is képzelhetnek, innen, ha tökéletesen leitták magokat, csoportokba állanak, hol egymást gyámolítják, 's ba-

chanalis mámo k' öregbülésének oszlopként összefü-
zött testök' tömegével állnak ellen.

Az országutak' igen jó karban tartása, könnyüvé 's nem igen költségessé teszi az utazást. Furcsa apró, különös faju, rendkívül tüzes és csinos termetü lovak nagy sebességgel ragadják a' kocsit, szárnyalt léptekkel haladják meg a' legmeredekebb hegyeket, 's olly biztosan nyargalnak le, hogy kereket kötni ritkán, vagy soha sem kell. Ostorra csaknem soha sincs szükség. Egy, a' svéd kocsisoknál sajtáságos kiejtés, melly ajakkal csattantásból 's erre fogak közt adott R betű forma hangból áll, elég arra, hogy lovaik nyomon ügessenek.

„Ez állatok közt a' legkisebbek — így ír egy utazó — mellyeket, mivel eredetileg Heland szigetből származtak, *Helanderek*nek neveznek, nincsenek 4 lábnyi magasak. Inkább ló-alaku nagy kutyákhoz, mint közönséges lovakhoz hasonlítanak. Egy holsteini ló kétszerre nagyobb. Láttam apró gyermekkocsikat, ilyen liliput lovaktól vontatva, mellyeknek színök majdnem általában szép fényes barnaveres.“

Ha az ember sebes postával utazik (gyorsszekér és rendes kocsi Svédországban nincs), majdnem mindig kengyelfutót kell előre küldeni, ki gondoskodik, hogy a' lovak az utazó' megérkeztekor már készen álljanak. Ez a' postamesterrel egy nyomtatott levelke által az utazó' nevét, rangját, szándékát 's a' szükségére kívántató lovak' számát tudatja. Illy formán kénytelen az ember magának előre egy utmutatót iratni, mellytől többé el nem térhet. E' nyomtatott czédulák azután belajstromoztatnak, 's e' lajstromok a' csendbiztosság-
nak olly oklevelek gyanánt szolgálnak, mellyek a' felügyelők (inspector) által mindenütt teljes erejükké tétetnek, ha a' dolog törvényes vizsgálatra kerül.

A' svédek nem örömet vetik magokat e' rendszabály alá, melly kissé csakugyan zsarnokinak látszhatik; azért nem küldenek előre kurirt, 's inkább várnak a' lovakra, vagy befogatják, akármillyeket kap-

nak, midőn az idegen, előre küldött czédulájával némi ellenörködést vont magára, melly ha nem ártalmas is, néha rá nézve még is igen kellemetlenné lehet.

A' svéd kormányzásmódnak egész sáfárkodó (administratív) részét épen olly nagy vigyázattal mint pontossággal rendezte 's philosoph lélekkel különbözötte el Bernadotte vagy Károly János király.

A' nélkül hogy a' vad helyzetet, öröklött egyenességet, nagy erkölcsi egyszerűséget, mellyet az országban talált, másként alakítani törekednék, inkább egész gondját a' nyilvános jólét' és általános előhaladás' minden rugói' tökéletesíthetésének kitanulására fordította. Bernadotte nem felforgató király, 's Károly János *nemesítő* király, mi ezerszer többet ér.

Hetven évü korában is megtartotta még a' svéd király az érett kor' teljes erejét. Benne valóban tiszteletet parancsoló alkatot szemlélhetni, melly egyenesen uralkodásra teremtetett. Átszúró sas szeme, kiülő hajlott orra fölött, melly a' királymadárhoz még hasonlóbba teszi, nem vesztette még el a' lángoló szikrát, melly eleveníté. Vállait tömött 's az idő által még meg nem halványított fekete haj borítja, 's hiába keresünk ránczot e' magas homlokon, melly a' korona' súlyát könnyeden hordozni látszik.

A' nélkül, hogy a' népszerű bizodalmasságot azon fokig, mellyet a' francziák utolsó kormányváltoztatásoktól kívánnak, kiterjesztené, közönségesen szeretik. Fáradság nélkül lehet hozzá jutni 's vele személyesen szólalkozni.

Nem áll ugyan a' svédeknek, választott királyuk iránti vonzalmok lármás éljen-kiáltásokban, mire egy fejedelemnek 's egy népszónoknak sem kellene különösen büszkének lenni; hanem azon szives engedelmeségben, melly minden mozdulatban nyilatkozik, midőn Károly Jánosról beszélnek.

Ha kimegy, csak örömet sugárzó, szerencsés arczokat pillant meg utjában. Ha egyedül akar lenni, senki nem háborgatja, noha körüle sem testőrök, senk

segédtisztek, sem kamarások nincsenek. Ha a' nép közé vegyül, minden szavát feszült részvétellel lesik, 's aztán egész nap oraculum' mondataiként ismétlik. Egyéb-iránt keveset beszél. De a' nemzetnek épen hathatós és szives rövidsége tetszik.

Valóban különös sors, melly a' déli Franciaországban született férfit két polgári lázadás' következtében a' scandinav thronra emeli. A' heves és láznemű munkásság helyett, melly a' francziákkal némileg együtt születik, sajátjává tudta tenni e' rendkívül átható értelemerevel bíró ember azon ország' meggondolt egyszerűségét, mellynek népe uralkodó székére hívá.

Egész Svédországban ellenmondhatlanul legemlékezetesb vidék *Dalekarlia* (Dalarne vagy völgyvidék), vad, 's kevés utazó látogatta tartomány, mellyet magában az országban is csak tökéletlenül ismernek. 525 geogr. □ mérföldnyi területen alig van 140,000 lakosa, 's ebből is évről évre több száz kivándorol, mert a' csekély termékenységü, hideg föld táplálásokra nem elégséges.

Szabad, merész, munkagyőző character, athletai erő, törvény és felsőség iránti mély tisztelet (melly azonban szolgáltság' 's csuszás-mászás' színével legkisebbé sem vegyül), jelesen tüntetik ki a' dalekarliait. Ha főbb tisztviselő utazza keresztül a' tartományt, nem csak a' helységet, hova éjelre érkezik, hanem az egész országot is szövétnekekkel világítják meg.

Mind a' mellett, e' tájak' lakóiban rendkívüli szabadság' és függetlenség' érzete van. Alkalmasint munkások, 's Dalarne' csaknem minden falujában van egy műszorgalom-ág, melly annak sajátja. Igy a' *morra*- és *ornoes*-falviak igen szép verő órákat készítenek. A' *hedemorai* lakosok fölöttébb ügyes kovácsok; az *el-fedaliak* pedig nagy számu takács-bordát visznek ki.

Ezen kívül e' kis nép rendkívül mértékletes és barátságos, sajátos erkölcsökkel és szokásokkal, egyszersmind olly szembetűnő ügyességgel bír, melly által minden vállalataiban boldogul. Egy dalekarli paraszt sem szorul vargára, szabóra, vagy kőmivesre. Mindenik ön

kezével készíti, mire szüksége van, 's az évszak' kedvetlen részeiben, midőn gabonában gyakran hiányt szenved, fakérget őröl, kevés liszttel vegyíti 's belőle kenyeret süt.

E' tartományról a' nemes és haszon nem leső vendégszeretésnek olly példáit hozzák fel, mellyek lakosinak nagy becsületökre szolgálnak, 's mellyek még csak az eredeti természetiséghez hiven maradt népek' tulajdoninak látszanak. Ha a' dalekarli, mezőre vagy erdőre menvén, lakát elhagyja, élelemkamrájának kulcsát háza' kül oldalán egy deszkára teszi, hogy az utazó, a' tulajdonos' távollétében is megtalálhassa a' tápláló szereket, mellyekre szüksége van.

E' jámbor nép szintugy megkülönbözteti magát saját arcvonati, mint öt század óta nem változott tarka, különös öltözete, 's hajdankori erkölcesei által, mellyekhez hasonlók Európának egy tartományában sincsenek.

Itt még most is az ó-scandinavi, *run* nyelvet beszélik. Sok községnél a' két nem' meghitt társalkodása legkevesbbé sem gátoltatik. Igy többek közt Mora faluban ifjonczok és leánykák hetenként kétszer gyűlnek össze egy csűrben, a' nélkül, hogy szüleik ez esti mulatságnál megjelenének. Nagy fenyűforgácsok világítják a' falusi termet. A' leányok kötnek vagy szőnek, míg a' suhanczok velök késő éjig csevegnek.

Azt állítják, hogy a' dalekarli házások általában egymással igen jól élnek, 's épen e' bizodalmas társalkodás tartja fenn erkölcsi tisztaságokat. E' tartomány' egyik legsivatagabb, legterméketlenebb részének, Elfedalen helységnek lakosi, 1705ben határukban a' jólétnek kimeríthetlen forrására akadtak.

A' szegény emberek, kiket hideg éjeik, sovány földjök 's minden termékenységtől megfosztott szikláik annyiszor éhenhalásra juttattak, 's kik ennek elkerülésére magok' 's gyermekeik' táplálékait fakéregből készíteni kénytelenítettek, egy porphirbányát födezenek fel a' mondott évben, mellynek pompás termékei Europa'

minden kikötőjébe elhordatnak, 's megérdemelnék, hogy még inkább ismertessenek 's terjesztessenek.

Tejkamarákban, gyógyszerárakban, óragyárakban stb bővebben kellene e' kőfajt használni, mellynek keménysége minden savanynak ellenáll, midőn a' márványt nem csak eczet, hanem tej is felmarja. A' gyógyszeresek' törői, mozsarai, asztal- és kandallólapjai sokat nyernének, ha e' tükörsimaságu, szemnek tetsző, fényes és erős kőfajnak, melly soha meg nem homályosodik 's csaknem elronthatlannak nevezhető, a' márvány fölött több elsőség adatnék.

Főben járó vétkek, gyilkosságok stb, Svédországban csaknem ismeretlenek, 's egy pisztolynak, e' könnyű támadó- és védő fegyvernek látása, mellyet Európában majd minden utazó magával hord, egész falut iszonyattal töltene el.

Mind e' mellett természettől hősbátor a' svéd. Czikornyátlan ugyan, de nincs udvariság nélkül. Nem kevéssé bámul a' britt' különös viseletén, melly, mint igen is gyakran volt alkalom tapasztalni, hideg gőg és keménység által majd nem olly szint veszen fel, mint ha szántsándékos személysértésre czélozna. Olly utazó, ki kávéházba, vagy más nyilvános gyűlhelyre föltett kalappal lép, ugy tekintetik, mint vad állat, mellyel társaságban senki nem kíván élni.

A' svéd' természetes meggondoltsága, igen jól illik komoly, csendes udvariságához 's viselete' hidegségéhez, mind mindennapi, mind nyilvános társalkodásban. Az e' népnél divatozó szitkok' 's káromkodások' lágysága, szembeötlő ellenkezést képez hasonló indulat- és szokásbeli botlásokkal, mellyekben más nemzetek annyira tékozlók.

Mennél közelebb jövünk déli Europa felé, annál kitünőbben sütik harag, düh, cynismus e' kifejezésekre egy botránkozató erkölcsi elvetemültség' bélyegét. Az angol, égi tüzet kiált szemeidre, lábaidra, testedre és lelkedre. Az olasz átkozódásit moeskos, szemtelen, és értelmetlen szavakkal, 's nevetségesen szomorító istenká-

romlásokkal vegyíti. A' legkeményebb szidalom, melyet svéd ajak kimondani képes: „Tusandjeftar“ (ezer ördög)!

Békés háztartás, csendes házi élet' rendkívüli kedvelése, csaknem semmi gedélkedés, társaságos viszonyok, mellyekben a' régi Francziaországnak sem mozgékonyága, sem fénye, sem gondolatlansága nincs, mellyekben Angliának sem csillogása, sem udvariskodása, sem hiu kérkedése nem tapasztalható: ezek sajátos jelei egy fölöttébb nyugott polgárisodásnak, melly ugyan szenvedélyek' dramai genieje által nem izgattatik, ellenben házi boldogságot 's kellemes jólétet szerez.

Az erkölcsnek 's véralkatnak e' hidegsége befolyást gyakorol az asszonyok' lényére is, melly Svédországban elég különös. Alsóbb osztályoknál a' két nem közti meghitt társalkodás sem illetlennek, sem veszélyesnek nem tartatik.

A' falusi csinos svéd leányok mind bennszülöttek, mind idegenek iránt fölöttébb megelőzők. Férfiak iránt ugy viselik magokat, hogy az ember a' föld' legromlottabb népe közt vélhetné magát. De viseletök' oka igen egyszerű, ez: Fialtal legények' szükében, kik más nehezebb munkákkal foglalkoznak, kávéházakban, fogadókban, fürdőkben szolgálóknak, levélhordóknak, hírnököknek, kocsisoknak mindenütt leányokat használnak.

Éjfélkor megérkezik az utas. Egy fiatal, szöke, gyönyörű képű, rendszerint igen könnyeden öltözött leány felszerszámozza a' lovakat, mellénk ül, megkapja a' gyeplőt, sebes lépteivel el kezd hajtani, sűrű, sivatag erdőkbe merül velünk, hol emberi lakot gyakran órákig sem találhatni.

Közép és fenntebbi osztályok azonban sokkal szigorubbak, mint a' mezei vagy városi pór nép. Amazok közt kicsapongás fölöttébb ritka, 's az ugy nevezett galanteria, sőt a' csupa tetszvágy is gyűlöltetik.

Nagy visszatartás és állandó characterszelidség a svéd nők fő bélyege. Ők minden éjszaki asszonyok közt legkecsesebbek, legillegedelmesebbek 's legnemesesebbek. Karcsuk és delik; köztök nincsenek olly vaskos, otromba alakok, millyeket más éjszaki tájakon elég bokrosan szemlélni. Derekok nyulánk, hajok szőke és pompás, színök gyöngéd és tiszta, tartások olly természetesen kellemes, mint a lengyel nőké. Még hozzá tehetjük, hogy az alsóbb osztálybeli nők, kikről már említők, hogy a visszatartás' és szemérmesség' törvényivel kevesebbé aggódnak, általában még szebbek, mint a nagy dámák és polgári nők.

A bölcselkedőnek nem lehet ezen egy 's ugyan azon elv' kettős foganatán nem álmélni. A' fennebb karbeli svéd nők, kik ostromló szenvedélyekkel küzdeni nem kénytelenek, megőrzik teljes erkölcsi tisztaságokat; az alsóbb rendűek pedig egykedvűségök 's szenvedélytelenségöknél fogva semmiféle kizáró kötelek által nem engedik magokat lebilincseltetni, azért nem is bírnak heves ingerekkel, 's a' nélkül, hogy sokra becsülnék, legnagyobb könnyűséggel részeltetnek olly kegyekben, mellyek más országokban vagy belső vonzalom' jutalmának, vagy botránkozató elvetemültségnek tartatnak, 's mellyek náluk nem egyébnek, mint csupa közönséges *emberszeretet*' bizonyásának látszanak.

A' fogadókbeli szolgálóknak, kiknek tisztaságán, piperevágyán, 's csinosságán minden, Stockholmot először látogató valóban megdöbben, nincs bérök; borra-valót adni nekik, közönséges szokás tiltja, 's isten tudja, mi uton jutnak hozzá, hogy mindig szépen öltözködnek.

A' szakácmesterség, noha Svédországban még magas finomságra nem hágott, itt is, mint legtöbb éjszaki tartományokban, nagy becsben tartatik. Mielőtt az ember rendes ebéd végett asztalhoz ül, már mindenféle előétkeket, mint apró retket, kaviárt stb., 's ehhez néhány pohár kognacot vagy rumot költ el.

Az ebéd szinte sajátságos módon hordatik fel. A' leves, melly csupán azon meleg vizből áll, mellyben a' hús főtt (tehát húslé), nem eleinte, hanem ebéd' közepeán adatik fel, 's benne mindenkor köménylevelek és apró szőlők uszkálnak.

Ezután egy sereg étel következik, mind czukorral fűszerezve. Czukrot tesznek a' levesbe, serbe, salátába; vele vegyítik a' borsot, borecetet stb. A' nyugoteuropai nem könnyen szokhatik hozzá, 's midőn az asztalon az untalan tele töltött czukorszelenczét, mellyből a' vendégek minden étkeik' egyforma fűszereét szedik, megpillantja, bizonyos honvágytól érzi magát meglepetni, nem ugyan Egyiptom' húsfazekai, hanem azon változatosan gőzölgő 's illatozó erős eledelek után, mellyekre Bécsből, Párizsból, Londonból 's Frankfurtból emlékezik.

Hihetőleg kárpoztulásul tartanak a' svédek illy számos vendégeskedést, mellyeket könnyen felényire lehetne szorítani. Minden nap öt vagy hat gastronomici szakra van felosztva. Jókor reggel, mindjárt fölébredés után, 's többnyire még ágyban, már kávé és vajas kenyeret. 10 vagy 11 órakor vajas kenyeret, sódort, sós vagy füstölt halat falatoznak 's égett-bort isznak rá. Sokan, kik jókor fölkelnek, 6 órakor kávé isznak, 9kor másod, 11kor harmad izben reggeliznek, 's rendesen mindig vajaskenyeret, húst és halat. 2 órakor ebédelnek. Két óra mulva jó a kávé, süteményekkel és vajaskenyérrel. 6 órakor ozsonnáznak. Végre 9 órakor vacsorához ülnek, melly serből, tejből és szirupból készített levesből 's egyéb mellék eledekből áll.

Az egészségivás Svédországban még egész patriarchai egyszerűségében maradt meg. Valahányszor a' vendég más' egészségeért iszik, ennek billikomát mindig fenéig kell üritnie. Ezért mondá már Hamlet herczeg is: „Feltéve, hogy husz vendég ugyan azon udvariságot ismétli, 's még nem vagy e' szokásban eléggé gyakor-

lott, annál nagyobb zavarba fogsz jőni, mivel a' svéd-
dek' poharai öblösek és mélyek.“

Polgári rendűek közt még most is megtartatik
azon régi szokás, melly minden vendégnek kötelességül
teszi, hogy a' mellette ülő asszonyszemélynek kezét
csókoljon. — A' mindennapi hús-fogyasztás Stockholmban
aránylag sokkal nagyobb, mint a' nem annyira
éjszaki fektü környékekben.

A' scandinavi félszigetet képző roppant gránitszik-
la, mellyre eredetileg finn népfaj telepedett 's utóbb
a németek által polgárisítatott; az olly csekély termé-
kenységű 's annyi belháborúk által szaggatott Svédország,
mind e' mellett is vagyonos 's szembetűnő gyarapodás'
állapotjában van. Koldusok itt igen ritkák. Egyike
ez azon európai országoknak, mellyekben a' városok'
népessége arány szerint legcsekélyebb. Három millió
lélek közt csak 300,000 városi lakos van. Talán ez
egyedüli körülményben található természetes magyará-
zata egy valóban irigylendő állapotnak, melly a' sze-
lidebb égöv alatt fekvő tartományok' miveltségét tehet-
lenséggel vádolni látszik.

Nincs Svédországban szabály szerint szerkezett sze-
génység mint Angliában, nincs uralkodó, zsaroló és
pusztító koldusság. A' nem olly gyorsan mint meleg
országokban szaporodó népesség, csaknem minden be-
tegség nélkül hosszú kort ér. Fájdalom, itt is mint
a' többi Európában, évről évre szaporodik a' törvénytelen
gyermek- 's talán ezen egyetlen pont az,
mellyről elmondhatni, hogy korunk „romlott miveltsé-
ge“ erkölcstelenítő befolyását odáig is kiterjeszti.

Az egyszerűs mind kemény és szelid éghajlat, or-
szágot körülvevő 's keresztül vágó magas hegylánczok-
tól védetve, nem jeleskedik azon növesztő erővel, melly
csak délnek tulajdona, hanem ugy szólva; állandó vi-
dámsággal, tiszta egészséges levegővel, elevenítő nyá-
ri napokkal, mellyek alatt a' nap 16, 19 óráig foly-
vást világot és meleget terjeszt, 's mellyek égi hábo-
rut csak igen ritkán hoznak.

A' tél, melly december' elején kezdődik, 's melly általánfogva keménynek nevezhető, aprilisig tart. De alig szaggatja meg a' tavasz' első lehelete a' földet borító jégkérget, már mindenféle növények és virágok bokrosan búnak ki. Ma még havat látunk, 's holnap már minden zöld és tarka. A' folytokban sokáig gátolt vizek tajtékozva rohannak a' mélység felé. A' nedv felszivárog a' fába 's hirtelen levelekké és virágokká változik.

Különféle színváltozatok 's tájfestői, világitás' különössége által nevezetes, szép ősz váltja fel a' rövid, de igen meleg nyarat. Ha végre a' tél beáll, keménységének enyhítésére semmit el nem mulasztó műszorgalom őrzi a' polgárt és földmivelőt a' fagy' hatalmas csipőssége ellen.

Szelidebb egű tájakban talán igen kevés kielégítő gondoskodást találni azon alkalmatlanságok ellen, mellyeket tél és tavasz magokkal hoznak. A' svéd lak ugy van készítve, hogy a' legkeményebb hidegnek is daczolhat. Minden ablak olly szorosán záródik, hogy legkisebb levegő sem vonulhat rajta keresztül. Minden ajtó olly tökéletesen illik feleibe, mint a' legmesterségesebb skatulyafedél. Minden szobákon 's emeleteken keresztül vitt hosszú kemencze csövek állandó kellemes meleget terjesztenek. A' szobapallók mohhal fedvék 's a' kettős ablakok nem ritkák. Általán fogva megjegyzi, hogy tiz év óta Svédország' légmérséke sokkal változóbb lett, mint elébb volt.

Az előre bocsátott észrevételek mindazáltal csupán Svédország' mérséklett részére, t. i. az Allelfrven innennire alkalmazhatók. E' folyamom tul éjszak felé hat olly szerencsétlen, a' természettől megtagadott tartomány fekszik, mellyeknek lakosi gyakran a' még zöld takarmányt learatni kénytelenek, mivel különben a' fagy által legszükségesebb élelemszereiktől is megfosztathatnának.

Mennél tovább halad az ember éjszak felé, annál silányabb lesz a' növény-élet. Azon néhány csekély

zöldség, kender, len, dohány, 's gyömölcsfa, melly még itt terem, lassanként mind kihal a' földszark felé. Minden fát vastag kéreg és moh borít. Nordcapnál a' föld olly terméketlen, hogy az enyhebb sziklarepedésekben csak itt ott nő egy két fűszál. A' legerősebb növények, földi alma és káposzta, nem mindenütt találunk tenyészhetésükre megkívántató táplálékot.

Nordcaptól kelet felé egy foknyira *Wardöchus*' különös vára fekszik (Norvegiában) 130 lakossal; melly minden katonai álláspontok közt éjszakhoz legközelebb van. Az itteni várőrizet majus' 21kétől junius' 21kéig a' napot lemenni nem látja. Ezen egész havi hosszú nap, harmadfélhavi hosszú éj által egyenlítetik ismét ki, melly nov. 15-kén kezdődik 's januarius' végéig tart. Igaz, hogy időről időre fölséges éjszakai fények világítják meg a' láthatárt a' gönczöltől felcsapó zsarátvörös lángjaikkal 's legalább részben kipótolják a' jótékony napvilágot.

Már említők, milly könnyen 's milly gyorsasággal utazhatni az éjszaki vidékekben, mivel az országának még a' természet által rendkívül mostohán hagyott részei is kevés akadályt tesznek az utazónak. Finnlandban nem kevésbé bámul az ember, midőn látja, hogy 11—12 éves gyermek, könnyű szekér elébe fogott: három lovat hajt, mellyek hihetlen sebességgel nyargalnak, még olly helyeken is, mellyek veszedelmesek lennének, ha csak az utak' jó karban tartására mindenütt legnagyobb gond nem fordítatnék.

A' kocsi gördül, szökik, repül némileg völgyről völgyre hegyről hegyre, mélységről mélységre, ezer tájfestői szegleteken, 's meglepő tüneteken keresztül. A' számos fahid dübörög a' lovak' patkója alatt, mellyek bánulandó oktathatósággal engedelmessékednek fiatal hajtójok' szavára 's egy csendes megrándításra a' legsebesebb futás közben is tüstént megállapodnak.

Gazdag, de már kizsákmányolt bányák és földmívelés mellett, melly az ellenszegülő földön diadalmaszkodik, csodálkozik az ember, hogy kivált Svédország-

ban még csak gyermeki állapotu kézművességet és sokkal korlátozottabb kereskedést talál, mint az ország' belső jólétéről képzelni kellene. Ellenben a' hajókázás meglehetősen kiterjesztett és virágzó, de még tetemesen gyarapodhatnék, ha az ország' kereskedése és műszorgalma a' még addig hibázó emelkedésre vergődhetnék.

A' svéd katona és svéd hajóslegény, maga nemében mindenik igen jeles. A' tengeri hajós mértékletes, fáradhatlan, fenytéktartó, csendes, takarékos és rettenthetetlen. Az ostromló áradat, melly a' partot, hol apai kunyhója áll, szétdulással fenyegeti, kised korában megcsapta már fülét, szeme megszokta a' vad hullámokat.

A' természettől hadakozó svéd büszkén emlékezik Gustav Adolf' és XII Károly' harczaira. Ismeretes a' katonaságnak, azon földmivelő kerületekbe szállítása, mellyet Oroszországban is utánaznak. A' svéd *Indelta* (igy nevezik ezen egyszersmind hadi és földmivelői rendszert) kettős, katonai és földmivelői nevelő iskola *).

Sok tekintetben, kivált erkölcsösség, bátorság és kézműszorgalomra nézve, Dania és Norvegia Svécziához nagyon közelít. Daniában különösen a' népnevelés nagy előmenetelt tett, 's kitalálták azon szint' olly nehéz, mint álmélatra méltó eszközt, melly szerint a' magasb miveltség mellett, a' nép' erkölcsének természetes és erős egyszerűségét megőrzötték. Ellenben mennyire vannak e' földadat' megfejtésétől Angliában és Franciaországban, mennyire Németország' némelly részeiben és a' Schweitzban!

Ha legújabb utazóknak hihetünk, Norvegia az élébi két statusnál több mint egy tekintetben hátrább áll. Igaz, hogy szigorubb éghajlata, 's az országot minden irányban keresztül hasgató hegylánczai, csak igen nehezen meghágható akadályokat gördítnek mivelődése elébe.

*) A' magyar határőr seregre emlékeztet. A' szerk.

Semmi sem lehet nevezetesebb, mint egy utazásnak leírása, mellyet egy britt nem régiben Droutheim-ba (Droudhjem) tett. Hogy az ember Christianiából ide juthasson, számos tengeröblökön (Fjorde) kell keresztül menni, mellyek gyakran nagy tavak vagy folyamokként a' szárazra mélyen benyulnak 's néha magas, meredek sziklaktól kerítetnek.

„Mielőtt Christianiából elindulnánk“ — így szól ő — „6 font sterlingen két kicsin, igen könnyű és csinos kocsit vettünk, mellyet magában az országban is az eredetileg francia *Kariolen* (két kerekű félköcsi) névvel neveznek. Azután egy ladikot kelle bérlennünk, mellybe társainkat raktuk. Öt férfi néhány schillingért kész volt bennünket Søgne-Fjordon áttenni.

„Ladikunk különös, de tetsző alaku volt. Elő- és hátsó részei egymáshoz teljesen hasonlítottak, 's igen éles és a' viz fölött több lábnyira emelkedő hegyeket képeztek. Az evező lapátok szélesek és laposak voltak. A' kormánylapát annyira benyult a' ladik' belsejébe, hogy valóban terhünkre esett.

„Tengerre ereszkedénk. Evezőink, kiket rendkívüli ügyességgel párotult óriási alakjok a' hajósak' valódi mustráivá tesz, olly erővel 's folyvást dolgoztak, hogy egy óra alatt már a' tul parton valánk, hol egy barlangnál, melly szélveszes időben halászok' menedékhelyének látszik, kikötöttek, 's itt hirtelen tüzet gerjesztve magoknak főztek.

„Nem könnyű teljes fogalmat adni a' tájképek' változatosságáról, mellyek egy Fjord' átevezése alatt az utazó elébe tűnnek. Halmok halmokra tornyosulnak, meredek sziklakká válnak 's majd minden felől mint óriási falak emelkednek fel 's rólok számos zuhatagok locsognak le.

„Egyszerre úgy összeszorulnak e' bástyák, hogy köztök csak alig marad egy szoros átmenetel. Elfödnek bennünket komor árnyékaik 's fejünk fölött nem látunk egyebet az égnek egy csekély nyílásánál. Néha kifüggök e' szirtek, 's mint valami sötét boltozatban

sikamlík az ember alattok, mellyből ezer madár véletlenül fölriasztva, sebes szárnycsattogatással 's zavart vijjogással röppen széllal.

„Igy fűződik egyik festői nézőpont, egyik vad és felséges tájkép a' másikhoz. Vannak pillanatok, midőn azt vélnők, hogy egy hatalmas sziklákon által tört szoros csatornán hajózunk. Egy pillanatban megtáglul a' meder, 's roppant tó ötlík szemünkbe, mellynek kék, csendes, átlátszó vizei olly partokat mosnak, mellyek majd a' vierwaldstätti vagy brienzi, majd a' genfi és thuni tavakéihoz hasonlítanak. Távolban ismét szoros sikátort veszünk észre, 's alig eyeztünk át a' tavon, már ujra mind két oldalról 5000 lábnyi magas szirtek közé zárva szemléljük magunkat.

„Illy festői utazás' kelleme még nagyobb lehetne reánk, 's jobban és belsőbbben érzendők valánk azt, ha a' gránitfalakról 's viz'tükréről viaszugárzó égető naphő igen nagy terhünkre nem volt volna. Sehol csak egy szellőmozdulat, sehol egy egy barázda a' hullámokon. Végre a' hőség tűrhetetlen, és fájdalmas lett, csaknem kétségbe esve emelők szemeinket a' hófedte hegytetőkre 's százados jéggel borított ormokra, mellyek' elevensége hozzánk le nem hathatott.

„A' kevés, elszórt népesség, melly a' Fjordokat környező sziklákat lakja, vad és különös életet él, melly az épen leirt vidékkel helyes öszhangzatban áll. A' férfiak kurta öltönyt, bő bugyogót 's az ujjabb görögökéhez hasonló rövid veres nadrágot hordanak. Bőr tüsszőjökön egy nagy kés függ, mellyet mind evés, mind sokféle munkához használnak. Butler „*Hudibrias*“-ában tréfát űz vitézéből, ki sajtjelésre, fahasításra, 's ellensége' agyának felnyitására ugyan azon egy fegyverrel élt.

„A' norwégi paraszt még sokkal többféleképp tudja kését használni. Ezen egyetlen eszközzel készít székeket, asztalokat, lószerszámot és szekérekereket. Egész házi butorát, szekrényeit, diszítványit mind ugyan

azon késsel faragja. Mivel csak sok fáradsággal 's nagyon távol helyeken vásárolhatná, mire szüksége van, új Robinsonként kénytelen mindenféle kézi mesterséget űzni, vagy is inkább próbálgatni. A' dalarnei paraszt egyszersmind ács, kovács, takács, kötélverő, szabó, varga, asztalos, kerékgyártó stb.

„Mind a' mellett sem hiszem, hogy készítményei messzehaladt műmunkásságot bizonyítanak. Mert ki egyszerre sokba kap, többnyire mindent elég roszul végez. Egyébiránt az így készített tárgyak többnyire mind erősek és tartósak. Imitt amott elly fametszések-re is találhat mellyeket mivész sem szégyelhetne.

„Egykor, midőn V. Keresztély Drontheimot meglátogatta, egy fiatal pásztor, ki látvágyból sokáig a' király mellett szaladt, felkapott egy darab keményfát, 's abból késével a' király' mellképét úgy kifaragcsálta, hogy noha nem tökéletesen mivészi, még is olly hasonlatos volt, hogy mindenki rá ismerne. Kopenhagenben a' királyi muzeumban még most is mint nevezetes ritkaságot tartják.

„Drontheim különös, kevéssé ismeretes város, szokásaiban falusias, építkezésében egyszerű, 's kivéve régi goth templomát (melly a' 11d. században épült, többszöri tűzveszély által erősen megrongáltatott és sokfélekép igazítatott), egyetlen kitünő épülete sincs.

„Midőn én meglátogatám, épen istenszolgálat volt. Előbb az ágostai vallást tartó egyházak' szokott énekeit zengék orgona mellett, mire egy alacson, csaknem golyókerekded potrohu pap áll a' szónokszékbe. A' férfi hallgatók jobb, az asszonyok bal felén ültek. Majd egy óráig tartó predikációt csak nem egy lélekzettel monda, melly szónoki gyakorlottságát bizonyítja. Azt is vettem észre, hogy egész beszéde alatt szeméit hunyva, fejét pedig mozdulatlan tartotta.

„Ez éjszaki városban, melly a' szélesség' 63foka alatt fekszik, egy kór- és egy dolgozóház, egy nyilvános könyvtár, egy muzeum, több kezdő iskolák, mellyekben a' kölcsönös tanítás divatoz, egy colle-

gium 's egyéb tanító intézetek vannak. Nincs ház, ha lakói még olly szegények is, mellyben biblia és egy ágostai énekeskönyv nem taláthatnék. Gonosztettek ritkák, 's mi különösnek tetszhetik, itt az angol nyelvet fölösen beszélik. Hirlapjainkat Drontheimban olvasák 's parlamentünk' vitatkozásiban élénk rész vesznek."

Malten's Bibliothek d. neuesten Wkde, 1834. VIII. IX.

JAKAB ISTVÁN,
m. t. társasági l. tag.

A' TÁRSI ÉSZJOG' ALAPVONATJAI *).

1. §. A' társaságon szoros értelemben értjük több személyeknek egy köz-személyességgé lett törvényszerű olvadását. Mellyből következik:

1) Hogy az egyes személyek a' társaságban akaratjokat egyesítik, vagy azt egy a' józanabb többség által határozandó közakaratnak vetik alá; és így a' társaságnak első czímvonatja, minden egyes tagok' akaratjának egy köz akaratba összeolvadása.

2) Hogy a' közakarat bizonyos célra törekszik, melly a' közakarat' eszméjéből jöven ki, nem lehet egyéb mint a' köz jó; és így a' társaságnak második czímvonatja a' közjóra törekedés.

3) A' közakarat és közjó' eszméjéből következik, hogy a' társaság élő, előre haladó, tökéletesedő. Minden tag az előhaladás, és tökéletesedés' eszközeit egyenlőn és szabadon használhatja. Ez harmadik czímvonatja a' társaságnak, melly ezt a' holt 's czéltalan egyesületektől megkülönbözteti.

*) L. a' szerző' első közlését, melly az okosságtörvényről, v. helyesben az észjogról szóló általános előismereteket, 's a' magános észjog' alapvonatjait foglalja magában, a' Tudománytár' IVd. kötete' 27—46 lapjain. A' szerk.